

Parasha Wajetsé

List en bedrog

als thema in Ja'akovs leven



Bereshiet/Genesis 28:10 – 32:4

door Rob Cassuto

De parasha

Deze parasha vertelt over Jacobs tocht naar en verblijf in de streek Charan in het land Aram (ongeveer het tegenwoordige Syrië), waar zijn oom, de Arameeër Lawan, woont. Op de vlucht voor zijn uitzinnig boze broer en op zoek naar een vrouw. Het familieverhaal van de vorige parasha Toldot zet zich voort. Het bevat alle gevoelens en emoties die een familie kan beheersen, liefde, haat, jaloersheid, woede, angst, ambitie. Interessante thema's – ik meld er drie - springen naar voren.

Het eerste thema heeft te maken met bewustwording van roeping en bestemming. Het speelt vooral in de aanvang van de parasha als Ja'akov zijn lange reis begint. *'Ja'akov verliet dus Be'ershewa en ging op weg naar Charan'* (28:10). 's-Nachts

ziet hij, slapend met het hoofd op een steen, de engelen langs een ladder naar de hemel opklimmen en neerdalen en hij hoort hoe de Eeuwige zich aan hem bekend maakt met de woorden *"Ik ben de Hashem, de God van je vader Avraham en de God van Jitschak. Het land waarop je nu ligt te slapen zal ik aan jou en je nakomelingen geven etc."* Min of meer gelijke woorden hebben ook al geklonken voor grootvader Avraham en vader Jitschak. De Eeuwige bevestigt hiermee de positie van Ja'akov als hoeder en doorgever van Avrahams erfenis. Jitschak had bij het vertrek van zijn zoon deze positie ook al erkend (aan het slot van de vorige parasha, Ber/Gen 28:1 ev). Hoewel volgens de bijbelse leeftijd Jacob toch minstens veertig moet zijn geweest, lijkt hier bij Bet-El de inwijding van een jongeman plaats te vinden, middels een openbaring, die eerst nu pas de zoon op het pad van een volwassen man brengt en op de weg van zijn bestemming (1).

Het tweede thema betreft huwelijk en relatie. Het wordt ingeleid door het prachtige verhaal van Ja'akovs ontmoeting bij de put met Rachel, de dochter van zijn oom Lawan. Eerst moet hij echter de oudste dochter Lea trouwen. Een belangrijk deel van de parasha gaat over de ingewikkelde verstandhouding van de man met de twee vrouwen in zijn leven, zijn diepe hartsliefde voor de ene vrouw, Rachel, en het verstandshuwelijk met de andere vrouw, Lea. Met de twee vrouwen en de twee bijvrouwen Bilha en Zilpa krijgt hij gedurende zijn dienstitijd bij Lawan elf zonen en een dochter.

In de loop van lange jaren wordt hij ondanks de listen van Lawan, die Ja'akov in zijn macht wil houden, een welvarend man dankzij zijn eigen listige tegenzetten. Na twintig jaar trouwe dienst ontsnapt hij aan de greep van zijn oom en aanvaardt met zijn hele gezin en met al zijn enorm gegroeide bezit aan slaven en vee de terugtocht naar het land van zijn vaders. Er volgt nog een laatste ontmoeting en verzoening met Lawan. Intussen trekt zijn broer Esav hem tegemoet.

Misleiding als levensthema

Het derde thema is het thema van list, bedrog en misleiding en hoe dat een rol speelt in het leven van gemeenschap en familie.

Daar ga ik wat verder op in.

In de vorige parasha Toldot is het spel van machinaties al begonnen en in deze parasha zet het zich voort. Blijkbaar is het een centraal thema in Ja'akovs leven. Misleiding heeft een stempel op zijn leven gedrukt. Als ik me een term uit een andere religie mag veroorloven, is het deel geworden van zijn karma. In de termen van de psychologie, is het onderdeel gaan uitmaken van zijn levensscript. Telkens duikt bedrog en misleiding in zijn leven op. In deze parasha dus ook weer, maar ook later nog vele malen.

Aan de ene kant betekent de droom over de ladder bij Bet-El samen met de openbaring van de Eeuwige het begin van een grote ommekeer bij Ja'akov. Een proces van 'teshoewa' is ingezet. Hij is een man met een roeping geworden, met verantwoordelijkheid voor zijn gepleegde daden. Hij moet nu echt het rechte pad op. Aan de andere kant wordt hij steeds betrokken in gebeurtenissen, waarbij bedrog en misleiding een beslissende rol spelen. Hoe menselijk allemaal! Alsof zijn eigen list en bedrog van vroeger resoneren in wat het leven hem later brengt. Dat krijg je ervan, boontje komt om zijn loontje, zegt de volksmond.

Een grote kool wordt hem gestoofd door zijn oom Lawan. Na zeven jaar werk voor zijn oom heeft Ja'akov als loon zijn lang verbeide Rachel verdiend, de mooie dochter, op wie hij op eerste gezicht smoorverliefd werd -
'En *Ja'akov* kuste *Rachel* en verhief zijn stem en weende'- , iets wat in de Tora zelden expliciet voorkomt, romantische liefde. Waarschijnlijk dronken geworden op het huwelijksfeest - veronderstellen de rabbijnen - merkt de bruidegom niet, dat de in zijn tent gebrachte gesluierte bruid niet de mooie Rachel was, maar haar oudere minder mooie zuster Lea (over wie geschreven staat dat haar ogen '*rachot*' waren, steevast vertaald als 'mat' of 'flets', maar wat voor hetzelfde geldt ook kan betekenen 'teder', 'zacht', of 'lief'). 's Morgens ontdekt Jak'akov dat het Lea was met wie hij had geslapen. '*Hoe hebt u mij dit kunnen aandoen?*' werpt hij Lawan voor. '*Ik heb toch om Rachel bij u gewerkt? Waarom hebt u me zo bedrogen?*' (Ber/Gen 29:25). Later werd na weer zeven jaren zwoegen

Rachel toch zijn vrouw; lees de boeiende passages over de wederzijdse jaloezie van de twee vrouwen ...

Het was niet de laatste streek die Lawan hem flikte. Ook met de afspraken over het vee werd de schoonzoon benadeeld, overigens zonder succes (Ber/Gen 30). Ja'akov werd een welgesteld man – mede door zijn listig management van het paringsgedrag van zijn geiten en schapen - en hij kreeg vele zonen en één dochter bij Lea en een zoon bij Rachel.

Na twintig jaar trouwe dienst besluit Ja'akov naar zijn geboortestreek terug te gaan. Ook dat gaat niet zonder complicaties (Ber/Gen 31:19, 20): *'Rachel nam de kans waar om de godenbeeldjes van haar vader te stelen en Jakob bedroog de Arameeër Lawan door er heimelijk vandoor te gaan.'*

Wat Rachel bewoog, daarover lopen de meningen uiteen. Vast staat dat godenbeeldjes door de Arameeërs van groot belang werden geacht voor de bescherming van huis en familie.



Als Lawan hem na een lange achtervolging vindt en hem beschuldigt van diefstal, antwoordt de overigens van Rachels handelwijze onkundige Ja'akov (Ber/Gen 31: 32): *"Ik was bang dat u mij zou beroven van uw dochters. Maar degene bij wie u uw goden aantreft, mag niet in leven blijven. Stel samen met onze verwanten maar een grondig onderzoek in, kijk of ik hier iets heb dat van u is en neem dat dan terug."* Jakob wist namelijk niet dat het Rachel was die de godenbeeldjes had gestolen'. Lawan vindt ze niet omdat Rachel de beeldjes listig heeft verborgen in het kameelzadel, waarop ze is gaan zitten. Ongeweten heeft Ja'akov met zijn uitspraak hoog spel gespeeld; volgens de commentatoren (o.a. Rashi) heeft hij daarmee de vroege dood van Rachel over zich afgeroepen; als uitvloeijsel van Ja'akovs woorden = *Maar degene bij wie u uw goden aantreft, mag niet in leven blijven* - stierf zijn zo geliefde vrouw in het kraambed van haar tweede zoon Benjamin (zie de volgende parasha, Ber/Gen 35:19), een

afloop die doet denken aan hoe veel later de rechter Jiftach zijn dochter verspeelde.

Veel heeft Ja'akov nog moeten meemaken, het overspel van Re'oewen met zijn bijvrouw Bilha, de misleiding door zijn zonen rond hun broer Joseef, wiens dood hem werd gemeld, hoewel hij als slaaf naar Egypte was verkocht, de machinaties rond Benjamin, die hij moest afstaan voor een ongewisse reis als gijzelaar naar Egypte. Als hij eindelijk na een lang leven is aangeland in Egypte verzucht hij aan Fara'o (Ber/Gen 47: 9): *'Honderddertig jaar heb ik nu op aarde rondgezworven. Mijn leven, dat ellendig is geweest, heeft nog maar kort geduurd, ik heb nog niet zo lang op aarde rondgezworven als mijn voorouders'*. Was dat nu alleen maar een soort hoffelijkheid om jezelf niet al te gelukkig aan te prijzen of was dit een werkelijk gevoelde klacht, waarvoor de oude man reden genoeg had om die te uiten? Een midrash zegt niettemin dat Ja'akov om deze woorden 'niet zo oud' als zijn vader en grootvader is geworden: 'maar' honderd en zevenenveertig.

De maakbaarheid van het lot

Zijn de listen en lagen van Rivka en Ja'akov nodig geweest? Misschien niet. Er ligt hier een paradox. Laten we uitgaan van een onvermijdelijk vastliggende richting in de materiële, culturele en spirituele evolutie van het universum, de aarde en zijn bewoners, waaronder de mensheid. In vrome vertaling zou je dit Gods plan kunnen noemen. Maar voor velen klinkt dat veel te personalistisch, te direct, te simplistisch, ook voor mij. Ik gebruik graag het beeld van een grote rivier, die soms onmerkbaar rustig dan weer met woeste stroomversnelling, soms gladjes, soms tegen de klippen op naar zee afdaalt, de zee niet als een implosie en ook niet als een paradijs, maar als een mysterieus en geweldig doel ver achter onze horizon. Als mensen vragen we ons af wat die richting, die sturing is – dat is het kenmerk van mensen, dat ze bewustheid hebben en nieuwsgierig zijn naar zin en verlangend naar bedoeling. Soms vangen we iets van een glimp op, een onthulling, een openbaring, menen we iets op te vangen. Soms is de antenne goed afgesteld, soms minder goed. Dat is onderdeel van het kosmische spel. Rivka kreeg een onthulling over de toekomst

en de potentie van de tweeling in haar buik. Daarna heeft ze samen met Ja'akov gepoogd die voorzegging een handje te helpen met list en bedrog. De verleiding was groot, maar de twijfelachtige middelen waren toch in de grond verkeerd. In de stress om de gewenste uitkomst te forceren is de greep naar verkeerde middelen snel gedaan. Met meer vertrouwen en geloof was het waarschijnlijk ook goed gekomen. Het vraagt een grote en open geest om te zien waar vertrouwen op zijn plaats is en waar en wanneer ingrijpen wordt gevraagd.

Ondanks alles nam het leven van Ja'akov na zijn vertrek uit Charan in grootheid toe. Het proces van Ja'akovs ommekeer (*teshoewa*) zette zich verder door. Het culmineert in de ontmoeting met zijn broer Esav, twintig jaar na hun laatste confrontatie in de tenten van Jitschak. Daarover verhaalt de volgende parasha Wajishlach en mijn commentaar daarop.

noot

(1) Over de ladder-droom valt nog veel meer te zeggen en daarvan is iets te lezen in [een ander commentaar](#) van mij.
